

6. Ковалев Д. Количественная оценка экономической безопасности предприятия / Д. Ковалев, И. Плетникова // Экономика Украины.– 2001.– № 4. – С. 35–44.

7. Кузенко Т.Б. Управление финансовой безопасностью на предприятии / Т.Б. Кузенко // Бизнес Информ. – 2007. – № 12 (1). – С. 27–30.

8. Weske M. Business Process Management: Concepts, Languages, Architectures / M.Weske. – Berlin: Springer, 2007. – 372 p.

9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://karabinerstream.com.ua>

10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.antiraid.com.ua/>

УДК 65:339.16

О.В. Хомів

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Обґрунтовано, що забезпечення економічної безпеки торговельних підприємства сьогодні повинно базуватися на принципах законності, комплексі превентивних заходів, координації та взаємодії, поєднання гласності з конспірацією, компетентності, безперервності та плановості заходів, підконтрольності системи безпеки підприємства торгівлі та її економічної доцільності.

Ключові слова: економічна безпека, торговельні підприємства, загрози, ризики.

Обосновано, что обеспечение экономической безопасности торговых предприятий сегодня должно базироваться на принципах законности, комплексе превентивных мероприятий, координации и взаимодействия, сочетании гласности с конспирацией, компетентности, непрерывности, плановости мероприятий, подконтрольности системы безопасности предприятия торговли, а также ее экономической целесообразности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, торговые предприятия, угрозы, риски.

In the article it is grounded that nowadays the providing of economic safety of trade enterprises must be based on the principles of legality, the complex of preventive measures, coordination and interaction, combination of publicity and secrecy, competence, continuity and regularity of measures, the enterprise's security system being under the control of the trade and its economic expediency.

Key words: economic safety, trade enterprises, threats, risks.

Постановка проблеми. Останнім часом суттєво посилюється інтерес вітчизняних та зарубіжних вчених до проблем економічної безпеки. Зокрема, розглядаються питання щодо формування теоретико-методологічного апарату системи економічної безпеки підприємства та методів формування її комплексної оцінки [1; 2]. Значна увага приділяється вивченню складових економічної безпеки, основам формування фінансової безпеки підприємства та принципам побудови системи фінансового моніторингу як інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання [3; 4]. На основі аналізу показників економічної безпеки підприємства здійснюються спроби визначення зон економічних ризиків [5].

Стан дослідження. Теоретичним та практичним розробкам проблеми формування системи економічної безпеки підприємств присвятили свої дослідження О.П. Коробчинський, І.І. Татарин [6; 7]. Вченими С.Б. Довбня, О.А. Кириченко, М.В. Коніжай розкрито сутність економічної безпеки як підприємства, так і суб'єктів господарювання, класифіковано та проаналізовано існуючі методичні підходи до їх оцінки [9; 10].

Однак, в умовах росту злочинності та збільшення випадків рейдерства необхідною умовою належного захисту інтересів громадян та протидії економічним загрозам виникає необхідність пошуку нових підходів до питань створення та функціонування систем економічної безпеки підприємств.

Мета дослідження полягає у розкритті суті, цілі та завдання щодо забезпечення економічної безпеки підприємств торгівлі у сучасних умовах.

Виклад основних положень. З переходом до ринкових відносин і зміною форм власності функції державних структур щодо забезпечення безпеки економічно самостійних господарюючих суб'єктів значно звузилися. Підприємства і організації опинилися у становищі самостійного вибору у відносинах з численними суб'єктами ринкового середовища, перед соціальними катаклізмами і техногенними небезпеками, кримінальними загрозами як зсередини, так і ззовні. Перед керівниками підприємств різних форм власності все гостріше постають завдання захисту майна і персоналу, охорони інтелектуальної власності і комерційної таємниці, підтримки іміджу і економічної стійкості в конкретному середовищі, тобто забезпечення економічної безпеки.

У рамках підходу до економічної безпеки підприємства як стану, що визначається впливом зовнішнього середовища, слід відзначити ресурсно-функціональний підхід. Ретельне вивчення суті ресурсно-

функціонального підходу до розуміння економічної безпеки підприємства дозволяє відзначити його основну перевагу – всеосяжний, комплексний характер, оскільки в рамках цього підходу досліджуються найважливіші чинники, що впливають на стан економічної безпеки підприємства, вивчаються основні процеси, що впливають на її забезпечення, проводиться аналіз розподілу і використання ресурсів підприємства, розглядаються економічні індикатори, які відображають рівень забезпечення економічної безпеки підприємства, і розробляються заходи щодо забезпеченню максимально високого рівня економічної безпеки підприємства.

Проте, це одночасно є недоліком цього підходу, оскільки економічна безпека розглядається надто широко: і в аспекті адаптації до впливу зовнішнього середовища, і в аспекті ресурсної забезпеченості підприємства, і в аспекті якості реалізації функцій управління, таких як планування, облік і аналіз та ін. При такому широкому підході втрачається бачення економічної безпеки і, по суті, вона ототожнюється з самою діяльністю підприємства та її ефективністю.

Дедалі частіше економічна безпека підприємства розглядається з точки зору мінімізації втрат і збереження контролю над власністю. Як способи забезпечення економічної безпеки підприємства пропонуються побудова системи захисту його економічних інтересів, в якій основну увагу надано питанням боротьби з несумлінною конкуренцією, забезпеченню інформаційної безпеки і правовому захисту інтелектуальної власності. Щодо необхідності захисту економічних інтересів господарюючих суб'єктів, важливим є пошук правильного співвідношення між ймовірними втратами при порушенні економічних інтересів підприємства і допустимою величиною витрат для запобігання або мінімізації втрат.

Розробка вузькофункціональних напрямів забезпечення економічної безпеки підприємства дозволяє провести всесторонні і глибокі дослідження вибраних аспектів діяльності підприємства і показати конкретні шляхи і способи забезпечення економічної безпеки підприємства в тій або іншій сфері його діяльності. Разом з тим, усім вузькофункціональним підходам до забезпечення економічної безпеки підприємства властивий серйозний недолік, який полягає у спробі об'єднати вузькофункціональні напрями забезпечення економічної безпеки підприємства, що наперед приречені на невдачу. Відсутність єдиного розуміння економічної безпеки підприємства може значно знизити результативність вузькофункціонального підходу, тобто просто знецінити її, хоча такий підхід у багатьох випадках може принести відчутну користь.

З кінця 90-х років почав розвиватися новий, діяльнісний підхід до визначення суті економічної безпеки. Він передбачає, що система діяльності є системою взаємодії суб'єкта і умов, в яких він існує, самореалізується. Якщо наявні умови (у тому числі і створені самим суб'єктом) дозволяють перетворитися самореалізації суб'єкта з можливості в дійсність, це означає, що така сукупність умов була для неї в цілому є сприятливою. Сам суб'єкт, за визначенням, виступає в цьому процесі як активна сторона. Він прагне в тій або іншій формі оволодіти умовами своєї самореалізації.

Сукупність умов існування суб'єкта, якими він заволодів в процесі його самореалізації, і які він, таким чином, здатний контролювати, є безпека суб'єкта, безпека його діяльності.

Звідси випливає важливий висновок: безпека – не є станом захищеності інтересів суб'єкта. Безпека – це умови існування суб'єкта, контрольовані ним, тобто, специфічна сукупність умов діяльності.

Разом з тим, необхідно далі відрізнити об'єктивну безпеку (тобто об'єктивно безпечні, сприятливі умови) від суб'єктивного уявлення суб'єкта про сукупність умов як безпечних (контрольованих ним), які насправді можуть такими і не бути.

Забезпечення безпеки, у свою чергу, є процесом створення сприятливих умов діяльності, процесом оволодіння суб'єктом необхідними для власного існування умовами, при яких реалізовувалися б його інтереси, здійснювалися б поставлені ним цілі. А це, у свою чергу, означає, що безпека – це такі умови, в яких суб'єкти зберігають і відтворюють свої цінності.

Система безпеки підприємства відповідно до ресурсно-функціонального підходу включає ряд наступних підсистем другого рівня: економічну, інтелектуально-кадрову, техніко-технологічну, політико-правову, екологічну, інформаційну і силову. При цьому підсистеми другого рівня можуть включати підсистеми третього рівня. Наприклад, підсистемами економічної безпеки можуть бути – фінансова, комерційна, майнова, а також інші підсистеми безпеки.

Окрім цього, самі підсистеми не розділені між собою непрохідною межею, оскільки вони настільки взаємозв'язані одна з одною, що в органічній єдності утворюють єдину систему безпеки підприємства. Розділення ж єдиної системи безпеки підприємства на підсистеми другого і третього рівня проводиться з методичних міркувань, оскільки це дозволяє більш детально вивчити всі його елементи.

Мета системи економічної безпеки підприємства полягає у недопущенні чи зведенні до мінімуму негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз на економічний стан підприємства, у тому числі на

його фінансові, матеріальні, інформаційні і кадрові ресурси, завдяки розробленому і впровадженому комплексу заходів економіко-правового і організаційного характеру.

У процесі досягнення поставленої мети здійснюється реалізація конкретних завдань, які об'єднують всі напрями забезпечення безпеки. До завдань, вирішуваних системою забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств, на нашу думку, слід віднести:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- досягнення високої конкурентоспроможності підприємства на ринку;
- забезпечення захисту комерційних інтересів та комерційної таємниці підприємства;
- виявлення, аналіз і оцінка виниклих реальних загроз економічній безпеці;
- прийняття рішень і організація діяльності з реагування на існуючі загрози економічній безпеці;
- прогнозування можливих загроз економічній безпеці;
- розроблення і впровадження превентивних заходів щодо попередження можливих загроз;
- відшкодування матеріального і морального збитку, нанесеного в результаті неправомірних дій організацій і окремих осіб;
- контроль за ефективністю функціонування системи безпеки та постійне вдосконалення її елементів.

З урахуванням зазначених завдань, умов конкурентної боротьби, специфіки діяльності торговельних підприємств будується їх система економічної безпеки. Необхідно відзначити, що система економічної безпеки кожної компанії є суто індивідуальною. Її повнота і дієвість багато в чому залежать від існуючої законодавчої бази, виділених керівництвом підприємства матеріально-технічних і фінансових ресурсів, розуміння кожним із співробітників важливості забезпечення безпеки бізнесу, а також від знань і практичного досвіду відповідних працівників, що безпосередньо займається побудовою і підтримкою в «робочому стані» системи економічної безпеки.

Таким чином, система економічної безпеки підприємств торгівлі повинна ґрунтуватися на визначених принципах. Основними з них є наступні:

- *законність*, яка передбачає, що будь-які заходи щодо забезпечення економічної безпеки повинні прийматися в рамках чинного законодавства і не суперечити йому;

– *поєднання превентивних і реактивних заходів*. Превентивні – заходи попереджувального характеру, що дозволяють не допускати виникнення або реалізацію загроз економічної безпеки. Реактивні – заходи, які приймаються у разі реального виникнення загроз або необхідності мінімізації їх негативних наслідків. При цьому слід забезпечувати пріоритет заходів попередження, оскільки будь-яку «пожежу легше попередити, ніж загасити». Найважливішу роль у справі забезпечення економічної безпеки підприємництва відіграють первинні, тобто економіко-правові та організаційні заходи, оскільки саме вони забезпечують фундамент системи безпеки, на відміну від вторинних заходів подолання негативного впливу дестабілізуючих чинників;

– *комплексність і системність* передбачає створення такої системи безпеки, яка б забезпечила безпеку підприємства, його майна, персоналу, різних сфер діяльності від усіх можливих загроз та дестабілізуючих чинників;

– *координація і взаємодія*, щоб зусилля всіх підрозділів підприємства та окремих виконавців, які забезпечують економічну безпеку, були належним чином спрямовані і скоординовані;

– *поєднання гласності з конспірацією* вимагає, щоб основні заходи безпеки мали б бути відомими всім співробітникам підприємства і повинні беззаперечно виконуватися. У той же час, частина заходів повинна бути відома лишень вузькому колу виконавців та керівництву, що дозволить своєчасно виявляти і попереджувати потенціальні, реальні небезпеки і загрози від власного персоналу та попередить витік інформації назовні;

– *компетентність*, тобто питаннями забезпечення безпеки підприємства, повинні займатися професіонали, які володіють необхідними знаннями та навичками, вміють своєчасно оцінити ситуацію і приймати правильні рішення;

– *безперервність*, який передбачає, що функціонування комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства повинно здійснюватися постійно на плановій основі;

– *плановість*, тобто ефективне забезпечення економічної безпеки підприємства можливе за умов, коли вибір і застосування сил, засобів та охоронних заходів здійснюється на основі детально продуманої концепції;

– *диференціація заходів* передбачає вибір заходів щодо подолання виниклих загроз залежно від характеру загрози і ступеня тяжкості наслідків її реалізації;

– *підконтрольність системи* забезпечення економічної безпеки керівництву підприємства, щоб система безпеки не перетворилася на

замкнуте утворення, орієнтоване на вирішення вузьких завдань без урахування інтересів підприємства в цілому, і для оцінки ефективності діяльності системи і її можливого вдосконалення;

– *економічна доцільність* передбачає, що витрати на організацію системи безпеки не перевищували рівня, при якому втрачається економічний зміст їх застосування.

Елементами комплексної системи економічної безпеки підприємств торгівлі є об'єкт, суб'єкт та механізм її забезпечення.

Об'єкт і суб'єкт системи забезпечення економічної безпеки підприємства, як показала практика, тісно взаємозв'язані. Об'єктом системи в цілому виступає стабільний економічний стан підприємства в поточному і перспективному періоді. Конкретні об'єкти захисту можуть бути представлені основними засобами, оборотними активами, комерційною таємницею, договірними відносинами з постачальниками та персоналом підприємства.

Висновки. Проведені дослідження дозволяють обґрунтувати певні особливості організації та функціонування комплексної системи забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств. Основні з них повинні базуватися на принципах законності, поєднання превентивних і реактивних заходів, комплексності і системності, координації і взаємодії, поєднання гласності з конспірацією, компетентності, безперервності, плановості диференціації заходів, підконтрольності системи безпеки підприємства та її економічної доцільності. При цьому об'єктами економічної безпеки торговельного підприємства виступають основні засоби, оборотні активи, комерційна таємниця, договірні відносини з постачальниками та персонал.

1. Камышникова Э.В. Методы формирования комплексной оценки уровня экономической безопасности предприятия / Э.В. Камышникова // Актуальные проблемы экономики. – 2009. – № 12. – С. 87–92.

2. Сорокіна І.В. Теоретико-методологічні аспекти формування системи економічної безпеки підприємства / І.В. Сорокіна // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 12. – С. 114–122.

3. Ареф'єва О.В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – С. 98–103.

4. Мойсеєнко І.П. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання / І.П. Мойсеєнко, М.Я. Демчишин // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 10. – С. 239–244.

5. Вакульчик О. Визначення зон економічних ризиків на основі аналізу показників економічної безпеки підприємства / О. Вакульчик, Д. Дубицький // Економіст. – 2009. – № 8. – С. 40–43.

6. Коробчинський О.П. Методика формування системи економічної безпеки підприємства / О.П. Коробчинський // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4. – С. 41–45.

7. Татарин І.І. Передумови та процес створення системи економічної безпеки на підприємствах / І.І. Татарин // Державотворення та право творення в Україні: проблеми та перспективи. – 2008. – № 3. – С. 386–389.

8. Живко М.О. Основні чинники інформаційної безпеки підприємства / М.О Живко, Х.З. Босак // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8. – С. 67–74.

9. Довбня С.Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С.Б. Довбня, Н.Ю. Гічова // Фінанси України. – 2008. – № 4 – С. 88–96.

10. Кириченко О.А. Економічна безпека суб'єктів господарювання в умовах довгострокового кредитування / О.А. Кириченко, М. В. Коніжай // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 11. – С. 83–100.

УДК 343.37

І.М. Ганич

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ ПІДПРИЄМСТВ

Захист комерційної таємниці є однією з найважливіших складових економічної безпеки суб'єктів господарювання і базовою умовою їх діяльності на сучасному ринку. У статті проаналізовані правові засади формування і використання комерційної таємниці, виявлено основні проблеми її захисту та запропоновані шляхи їх вирішення.

Ключові слова: комерційна таємниця; інформація з обмеженим доступом; система захисту інформації; комплекс заходів захисту.

Защита коммерческой тайны является одной из важнейших составляющих экономической безопасности субъектов хозяйствования и базовым условием их деятельности на современном рынке. В статье проанализированы правовые основы формирования и использования коммерческой тайны, выявлены основные проблемы ее защиты и предложены пути их решения.

Ключевые слова: коммерческая тайна, информация с ограниченным доступом; система защиты информации, комплекс мер защиты.